Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Природничо-географічний факультет

Кафедра біології та методики навчання біології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан природничо-географічного факультету

_____Л.П. Міронець
«31» серпня 2026 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Паразитологія

Галузь знань: А Освіта
Спеціальність: А4 .05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)
Освітня програма Середня освіта (Біологія та здоров'я людини).
STEM-освіта
мова навчання: Українська

Погоджено науково-методичною комісією природничо-географічного факультету
«_31_» _ серпня_____ 2026 р.
Голова
_____
(Міронець Л.П., к.пед.н, доцент)

Суми – 2026

Розробник:

Говорун О.В., к.біол. н., доцент кафедри біології та методики навчання біології

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри біології та методики навчання біології

Протокол № 1 від «28» серпня 2026 року.

Завідувач кафедри

Литвиненко Ю.І., к.б.н., доцент

Опис навчальної дисципліни

<table>
<tr><td rowspan="2">Найменування показників</td><td rowspan="2">Освітній ступінь</td><td colspan="2">Характеристика навчальної дисципліни</td></tr>
<tr><td>денна форма навчання</td><td>заочна форма навчання</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Кількість кредитів – 4</td><td rowspan="15">Бакалавр</td><td colspan="2">Вибіркова</td></tr>
<tr><td colspan="2">Рік підготовки:</td></tr>
<tr><td>2-й</td><td>2-й</td></tr>
<tr><td rowspan="13">Загальна кількість годин – 120</td><td colspan="2">Семестр</td></tr>
<tr><td>3-й</td><td>3-й</td></tr>
<tr><td colspan="2">Лекції</td></tr>
<tr><td>20 год.</td><td>6 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Практичні, семінарські</td></tr>
<tr><td>0 год.</td><td>0 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Лабораторні</td></tr>
<tr><td>28 год.</td><td>4 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Самостійна робота</td></tr>
<tr><td>72 год.</td><td>110 год.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Консультації:</td></tr>
<tr><td>–</td><td>–</td></tr>
<tr><td colspan="2">Вид контролю:
залік</td></tr>
</table>

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Паразитологія – це біологічна дисципліна, що вивчає явище паразитизму, структуру та динаміку паразитарних систем, значення паразитів у природних біосистемах і практичній діяльності людини, а також розробляє засоби боротьби із паразитарними захворюваннями.

Паразитологічні дослідження представляють аналіз взаємодій організму паразита й організму хазяїна. У цьому сенсі паразитологія є частиною екології, що вивчає особливий тип міжорганізмених взаємовідносин. Сучасна паразитологія являє собою складний комплекс напрямків. Серед них стали вже традиційними, але збагатилися новими методичними підходами, систематика та еволюція паразитичних організмів, аналіз життєвих циклів паразитів, екологічна паразитологія тощо. Розвиток сучасних уявлень дозволяє проводити дослідження і у відносно нових областях, що характеризують взаємодії особин паразитів з їхніми хазяїнами на рівні фізіологічних реакцій, обміну речовин, роботи окремих генів. З іншого боку не менш продуктивним виявляється і підхід, що аналізує взаємодію популяцій паразита та хазяїна, а також біоценотична роль паразитів.

Основним завданням паразитології є опрацювання теоретичної бази біологічних й інтегрованих методів боротьби із паразитами людини, тварин, рослин та розв'язання низки біологічних проблем, зокрема шляхів коеволюції та філогенії паразитів.

Завдання курсу:

Методичні – формування чітких і обґрунтованих уявлень про взаємодію і взаємозв’язок всіх компонентів у природничій, соціальній і технологічній сферах.

Пізнавальні – формування усвідомлення основних теоретичних положень сучасної паразитології, особливостей циклів розвитку паразитів, симптоматики захворювань, а також лабораторної діагностики, суспільної та особистої профілактики, географічного поширення паразитів тощо.

Практичні – формування вміння застосовувати базові фундаментальні знання з паразитології при формуванні особистого відношення до об’єктів природного суспільства.

Програма курсу включає вивчення таких основних питань як:

- Філогенетичні взаємовідносини паразитичних і непаразитичних таксонів безхребетних.

- Еволюція форм паразитизму.
- Сучасні методи оцінки філогенетичної спорідненості паразитів та їхньої коеволюції з таксонами хазяїв.
- Паразити у природних і антропогенно змінених екосистемах.
- Епідеміологія трансмісивних захворювань.
- Паразити – шкідники лісу і сільськогосподарських культур.

Внаслідок вивчення курсу паразитології студент повинен **знати** особливості системи паразит-хазяїн, а також популяцій паразитів та паразитарних систем, угруповань паразитів, біогеографії та еволюції паразитів, їхні життєві цикли, а також сучасні методи оцінки філогенетичної спорідненості паразитів та їхньої коеволюції із таксонами хазяїв.

Міждисциплінарні зв'язки

Паразитологія як комплексна наука тісно пов'язана з дисциплінами соціального та медично-біологічного профілю, в першу чергу із зоологією безхребетних та хребетних тварин, ботанікою та іншими біологічними, медичними, ветеринарними, сільськогосподарськими та хімічними науками. У сучасну паразитологію широко проникли методи біохімічного, імунологічного та електронно-мікроскопічного дослідження.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Перелік дисциплін, які мають бути вивчені раніше: зоологія (зоологія безхребетних, історія біології, гістологія з основами цитології та ембріології, геологія з основами гехімії, навчальна (польова) практика з біології. Вивчення дисципліни передбачає дотримання положень Кодексу академічної доброчесності СумДПУ імені А. С. Макаренка, затвердженого наказом № 420 від 30 вересня 2019 р.

3. Критерії оцінювання результатів навчання

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90–100	Студент у повному обсязі володіє матеріалом та оперує основними та допоміжними систематичними категоріями, правильно формулює та логічно висловлює думки (в усній та письмовій формі), знаходячи причинно-наслідкові зв'язки між біологічними явищами, здатен порівнювати різні групи тварин, вказуючи прогресивні риси, що призвели до підвищення загального рівня організації тієї чи іншої групи, давати повну та послідовну характеристику життєвим циклам основних представників тварин, самостійно працювати з лабораторним обладнанням (мікроскоп, бінокуляр, лупа) та виготовляти тимчасові препарати, розпізнавати представників тварин на тимчасових та постійних

	мікропрепаратах, а також ідентифікувати їх за допомогою визначника та колекцій та визначати їх систематичне положення. Систематично працює з додатковими джерелами інформації, активно використовує знання у практичній діяльності, самостійно виконує 100 % від загальної кількості тестів
82–89	Студент вільно оперує вивченим матеріалом, самостійно аналізує та систематизує біологічні явища, вміє порівнювати особливості біології та екології різних груп паразитів, показуючи прогресивні риси одних та примітивні риси інших; знання може застосовувати у змінених, нестандартних ситуаціях; чітко тлумачить поняття; здатен самостійно опрацювати навчальний матеріал, працювати з лабораторним обладнанням та виготовляти тимчасові препарати, розпізнавати представників паразитів на тимчасових та постійних мікропрепаратах, а також ідентифікувати їх за допомогою визначника та колекцій та визначати їх систематичне положення, але потребує консультацій з викладачем; виконує прості творчі завдання; виконує 85-90 % від загальної кількості тестів.
74–81	Студент має досить повні знання про біологію та екологію паразитів, що вивчаються, володіє основними поняттями та категоріями; вільно використовує навчальний матеріал в стандартних ситуаціях. Студент здатен правильно відтворити логіку біологічних явищ, встановити причинно-наслідкові зв'язки, наводячи «книжкові» приклади на підтвердження висловлюваної думки, самостійно викладає матеріал теми, здатен проводити порівняння та аналізувати прогресивні риси різних груп паразитів, але допускає неточності та помилки при аналізі того чи іншого явища. Студент здатен самостійно працювати з лабораторним обладнанням та виготовляти тимчасові препарати, розпізнавати представників паразитів на тимчасових та постійних мікропрепаратах, та ідентифікувати їх за допомогою визначника та колекцій та визначати їх систематичне положення. Здатен за допомогою викладача вирішити творче завдання, самостійно користується додатковими джерелами інформації; правильно використовує термінологію; складає прості таблиці та схеми; здатен рецензувати відповіді іншого студента, виконує 70-80 % від загальної кількості тестів.
64–73	Студент має початковий рівень знань; відтворює біологічні явища та події без пояснень причин, з допомогою викладача здатен відтворити логіку явищ, слабко орієнтується в поняттях та систематичних категоріях; має фрагментарні навички у роботі з підручником, самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі; повторює за зразком практичне завдання; здатен давати відповіді на прості, стандартні запитання; висловлене судження підкріплює одним-двома аргументами; відповіді непослідовні та нелогічні частково володіє номенклатурою; виконує 55-65 % від загальної кількості тестів. Студент здатен самостійно працювати з лабораторним обладнанням та виготовляти тимчасові препарати, але розпізнавання представників паразитів на тимчасових та постійних мікропрепаратах викликає труднощі.
60–63	Студент має фрагментарні уявлення про біологічні явища та процеси,

	здатен відтворити навчальний матеріал, поверхово аналізувати події та явища, може самостійно оволодіти більшою частиною заданого матеріалу, але не вміє робити логічні висновки; здатен описати лише типові явища; його відповіді непослідовні та нелогічні; студент не повністю володіє біологічною номенклатурою, не орієнтується у класифікації тварин та виконує 45-50 % від загальної кількості тестів. Має фрагментарні навички роботи з лабораторним обладнанням, значних труднощів викликає ідентифікація представників тварин на тимчасових та постійних мікропрепаратах.
35–59	Студент помиляється у визначенні основних понять, хоча частково може відтворити послідовність подій того чи іншого біологічного процесу, не здатен порівняти особливості біології та екології різних груп тварин, не володіє біологічною номенклатурою, мало усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності; має поверхневі навички роботи з лабораторним обладнанням, не здатен визначити представників тварин на тимчасових та постійних мікропрепаратах, виконує не більш як 20 % від загальної кількості тестів.
1–34	Не виконує більшість завдань, що передбачені робочою програмою навчальної дисципліни; не має достатніх базових знань навчально-програмного матеріалу; відповіді являють собою несвідоме механічне відтворення матеріалу зі значними помилками та прогалинами; не повно відповідає на запитання, показує здібності до вирішення завдань лише репродуктивного характеру; судження необґрунтовані; судження необґрунтовані; відсутня самостійність мислення; відсутні знання теоретичного та понятійного апарату. Студент не засвоїв навчальної програми, не вміє викласти зміст кожної теми навчальної дисципліни, не виконав завдань кожної теми та поточного (підсумкового) контролю.

Розподіл балів (денна форма навчання)

Поточний контроль										Разом	Сума
Розділ 1										60	100
T_1	T_2	T_3	T_4	T_5	T_6	T_7	T_8	T_9	T_{10}		
6	6	6	6	6	6	6	6	6	6		
Самостійна робота											
40										40	

Розподіл балів (заочна форма навчання)

Поточний контроль										Разом	Сума
Розділ 1										40	100
T_1	T_2	T_3	T_4	T_5	T_6	T_7	T_8	T_9	T_{10}		
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4		
Самостійна робота											
60										60	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	**A**	**відмінно**
82 - 89	**B**	**добре**
74 - 81	**C**	
64 - 73	**D**	**задовільно**
60 - 63	**E**	
35-59	**F**	**незадовільно з можливістю повторного складання**
1 - 34	**FX**	**незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни**

4. Засоби діагностики результатів навчання

Тести, письмові контрольні роботи, усне опитування, реферати, презентації результатів виконаних завдань та досліджень, виконання завдань на лабораторному обладнанні, перевірка виготовлених студентами мікропрепаратів, ведення зошитів для лабораторних робіт, виконання рисунків біологічних обєктів, створення схем і ключів для визначення паразитичних організмів.

5. Методи навчання

Евристичний, пояснювально-ілюстративний, діалогічний, проблемно-пошуковий, дослідницький, методи активного й інтерактивного навчання, загальнологічні методи.

6. Програма навчальної дисципліни
6.1. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

ВСТУП
ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ ПАРАЗИТОЛОГІЇ

Зміст паразитології, її обсяг і місце у систематиці біологічних наук. Розвиток поглядів на природу і сутність паразитизму. Загальна і приватна паразитології. Протозоологія, гельмінтологія, арахноентомологія. Розвиток паразитологічних досліджень у XXI столітті. Вчені – видатні паразитологи вітчизняної та зарубіжної шкіл.

ПАРАЗИТИЗМ, ЙОГО ПОХОДЖЕННЯ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ

Поняття про паразитизм і паразитів. Паразитизм як форма екологічних зв'язків у природі. Паразити, їхня класифікація: істинні і помилкові; тимчасові і постійні; ендо-та ектопаразити; внутрішньоклітинні, тканинні, внутрішньоорганні, порожнинні; облігатні і факультативні. Господар паразита: остаточний, проміжний, додатковий, резервуарний, облігатний, факультативний. Співвідношення понять «хазяїн» і «середовище проживання». Умови становлення біоценотічної пари «паразит-хазяїн». Шляхи проникнення паразитів в організм хазяїна: пероральний, перкутанний, контактний, внутрішньокишковий, трансплацентарний, трансмісивний (інокуляція і контомінація специфічна і механічна), трансоваріальний. Життєві цикли паразитів. Морфофізіологічні адаптації, які виникають в процесі формування системи паразит-хазяїн. Інтенсивність інвазії. Походження паразитизму. Прогрес і регрес в еволюції паразитів. Екологічна та еволюційно-генетична теорії паразитизму. Вчення Е.Н. Павловського про природу осередків паразитарних захворювань.

НАЙПРОСТІШІ – ПАРАЗИТИ ТВАРИН ТА ЛЮДИНИ

Одноклітинні типів Саркомастігофора (амеби, лямблії, трихомонади, лейшманії, трипаносоми), Апікомплекса (кокцидії, токсоплазма, кріптоспоридії, пневмоцисти, малярійні плазмодії), мікроспоридії (близько 900 видів), міксоспоридії (цератомікса, лептотека, хлоромікса), інфузорії (тріходіни, іхтіофтіріуси, балантидий). Представники: *Tripanosoma rhodesiense, Leishmania tropica, Entamoeba histolytica, E. coli.* Тип Споровики. Особливості представників типу: *Plasmodium malariae, P. vivax, P. falciparum, Stylocephalus longicollis, Eimeria magna.* Поширення паразитичних найпростіших. Особливості їхньої екології, циклів розвитку, шляхів зараження, патогенної дії. Методи діагностики та профілактики протозойних інвазій.

ПАРАЗИТИЧНІ ГЕЛЬМІНТИ, ЇХ ЕПІДЕМІОЛОГІЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ

Плоскі черви. Паразити тварин і людини з класів Сисуни (*Fasciola hepatica, Dicrocoelium lanceatum, Opisthorchis felineus, Shistosoma haematobium*, моногенетичні сисуни), стьожкові черви (*Taeniarhynchus saginatus, Taenia solium, Diphyllobothrium latum, Echinococcus granulosus*, цестодоподібні черви), Круглі черви (*Ascaris lumbricoides, Enterobius vermicularis, Ancylostoma duodenale, Dracunculus medinensis, Trichinella spiralis*). Географічне поширення гельмінтів. Особливості їхньої екології, морфології, циклів розвитку, шляхів зараження. Методи діагностики патогенних гельмінтів.

ПАРАЗИТИЧНІ ЧЛЕНИСТОНОГІ

Арахноентомологія, її цілі і завдання. Кліщі - переносники збудників трансмісивних хвороб тварин і людини (іксодові, гамазові). Кліщі як ектопаразити шкіри тварин і людини. Кліщі - мешканці житла людини. Особливості біології комах, їх найважливіші ряди: Таргани, Воші, Блохи, Клопи, Двокрилі (комарі, москіти, мошки, мокрець, гедзі, мухи, оводи). Диференціальна діагностика членистоногих. Способи боротьби, заходи особистої і суспільної профілактики захворювань, що викликаються паразитичними членистоногими.

+

АДАПТАЦІЯ ОРГАНІЗМІВ ДО ПАРАЗИТИЧНОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Зміни основних життєвих функцій організму у зв'язку з паразитичним способом життя. Основні морфо-фізіологічні і біологічні адаптації до паразитичного способу життя. Функціональна морфологія паразитів (особливості будови основних систем органів: органи прикріплення, розміри і форми тіла, покриви, стійкість до ферментів господарів, нервова система і реакція на зовнішні подразники, звільнення личинок з яйцевих оболонок, інцистування, харчування). Особливості метаболізму паразитичних організмів.

Розмноження паразитів, тривалість їх життя. Плідність, фактори, що регулюють чисельність паразитів. Пристосування ембріональних і личинкових стадій паразитів (ембріональний розвиток поза організму господаря, особливості будови і поведінки личинкових стадій у зовнішньому середовищі і в організмі господаря). Пристосування паразитів до поширення виду.

Шляхи проникнення паразитів в організм господарів. Міграція паразитів в організмі господарів. Вплив паразитів на хазяїна і реакції хазяїна на паразита. Локалізація паразитів. Імунітет при паразитарних хворобах. Форми його прояву.

ШЛЯХИ ХВОРОБОТВОРНОГО ВПЛИВУ ПАРАЗИТІВ НА ЇХНІХ ХАЗЯЇВ

Харчування паразитів за рахунок господаря, механічні пошкодження тканин господаря паразитом; паразити як стрес-агенти; значення генотипу паразита і господаря на перебіг паразитарного процесу; стан імунного гомеостазу інвазованого організму; членистоногі як збудники та переносники збудників паразитарних захворювань тварин і людини; членистоногі як отруйні тварини. Визначення видової приналежності паразитичних організмів: одноклітинних, гельмінтів (трематод, цестод, нематод) і членистоногих (кліщів, тарганів, вошей, бліх, клопів, двокрилих).

ОСНОВНІ МЕТОДИ ПРОФІЛАКТИКИ ТА БОРОТЬБИ ІЗ ПАРАЗИТАМИ

Принципи профілактики інвазії в організмі господаря патогенних одноклітинних, гельмінтів, членистоногих. Заходи боротьби з паразитами - збудниками захворювань людини і тварин (одноклітинні, трематоди, цестоди, нематоди), збудниками і переносниками збудників вірусних та інфекційних захворювань (кліщі, таргани, клопи, воші, блохи, двокрилі).

6.2. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	ін д	с.р.		л	п	лаб	ін д	с.р.
Паразитизм як форма екологічних зв'язків у природі.												
Тема 1. Історія вивчення паразитології. Паразитологія як одна з ланок зоології.	7	1	1			5	7					7
Тема 2. Паразитизм, його походження та розповсюдження. Систематичний огляд тварин-паразитів.	7	1	1			5	7	1				6
Тема 3. Найпростіші – паразити тварин та людини	28	4	4			20	28	1	1			26

Тема 4. Паразитичні гельмінти, їх епідеміологічна класифікація	22	6	6			20	22	1	1			20
Тема 5. Паразитичні членистоногі	20	4	6			20	22		2			20
Тема 6. Адаптація організмів до паразитичного способу життя	16	2	4			20	16	1				15
Тема 7. Взаємовідносини у системі паразит-хазяїн. Шляхи хвороботворного впливу паразитів на їхніх хазяїв	15	1	4			10	15	1				14
Тема 8. Основні методи профілактики та боротьби із паразитами	5	1	2			2	5	1				4
Усього годин	**120**	**20**	**28**			**72**	**120**	**6**	**4**			**110**

Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ст.	з.в.
1	Історія вивчення паразитології. Паразитологія як одна з ланок зоології.	2	
2.	Паразитизм, його походження та розповсюдження. Систематичний огляд тварин-паразитів.	2	
3.	Найпростіші – паразити тварин та людини	6	1
4.	Паразитичні гельмінти, їх епідеміологічна класифікація	8	1
5.	Паразитичні членистоногі	6	2
6.	Адаптація організмів до паразитичного способу життя	2	
7.	Взаємовідносини у системі паразит-хазяїн. Шляхи хвороботворного впливу паразитів на їхніх хазяїв	2	
8.	Основні методи профілактики та боротьби із паразитами	2	
	Разом	**28**	**4**

5. Рекомендовані джерела інформації

Базова

1. Литвиненко Ю.І., Панченко С.М., Говорун О.В. Комплексна оцінка біорізноманіття псамофітних лук у прируслової частині р. Ворскла. Слобожанський науковий вісник. Серія: Природничі науки. 2025. №2. С. 25-35. doi: https://doi.org/10.32782/naturalspu/2025.2.3

2. Невядомська К., Пойманська Т., Магніцька Б., Чубай А. Загальна паразитологія. Київ : Наук. думка, 2021. 484 с.

3. Основи паразитології (паразитизм як біологічне явище): навч. посіб. / О.П. Корж, Н.І. Лебедєва, Н.В. Воронова, В.В. Горбань. Суми: Університетська книга, 2020. 270 с.

4. Паразитологія та інвазійні хвороби сільськогосподарських тварин: навчальний посібник / О.М. Єрохіна. Київ : Аграрна освіта, 2024. 431 с.

5. Паразитологія: Конспект лекцій: Уклад. Корнюшин В.В. Київ: МСУ, 2021. 128 с.

6. Govorun O (2025). Fauna of insects registered within the “Mykhailivska Tsilyna” Nature Reserve during expeditions made in 2023-2024. Version 1.1. Ukrainian Nature Conservation Group (NGO). Occurrence dataset https://doi.org/10.15468/78kg44 accessed via GBIF.org on 2025-02-14. https://www.gbif.org/uk/dataset/388cf101-b8df-4f2f-bde5-3f2e7456d1b9

7. Govorun O, Firman L O (2025). Insects of the Hetman National Nature Park registered in 2024. Ukrainian Nature Conservation Group (NGO). Occurrence dataset

https://doi.org/10.15468/e4rews accessed via GBIF.org on 2025-01-05. https://www.gbif.org/uk/dataset/1ce13cce-dad1-4490-a453-8c6083a0d268/project

8. Govorun O (2025). Pyralidae moths of protected areas of Ukraine. Ukrainian Nature Conservation Group (NGO). Occurrence dataset https://doi.org/10.15468/vy6ca2 accessed via GBIF.org on 2025-01-11. https://www.gbif.org/uk/dataset/dfee93dc-bde0-4581-a023-2648e3e226fb

9. Yepishin, V., Khalaim, Y., Demyanenko, S., Govorun, O., Novytskyi, S. & Tsykal, S. (2025) New records of little known pyraloid moths (Lepidoptera: Pyraloidea) from different regions of Ukraine. *Zootaxa*, 5696 (1), 1–27. **https://doi.org/10.11646/zootaxa.5696.1.1**

10. Govorun O.V., Firman L.O., Orlova-Hudim K.S., Lytvynenko Yu.I. Results of the study of Lepidoptera (Insecta, Lepidoptera) fauna in the Kuzemyn section of the Getmanski national nature park based on the 2024 expedition. Природничий альманах. Серія: біологічні науки. Вип. 38. 2005. С. 77-83. DOI: 10.32999/ksu2524-0838/2025-38-5

11. Foundations of Parasitology / L. Roberts, Janovy J., Nadler S. 9th Edition. – Mcgraw-hill Education. 2022. 688 p. ISBN 978-0073524191

Допоміжна

1. Академік Олександр Прокопович Маркевич: (Життя і діяльність). Київ: Наук. думка, 1999. 191 с.

2. Новіцька О. В. Заразні хвороби кролів: навч. посіб. / О. В. Новіцька, О. В. Семенко. Київ : ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2015. 214 с.

3. Основи медичної паразитології. Еволюція. Біосфера: навчально-методичний посібник для студентів-іноземних громадян І курсу медичних факультетів спеціальність «Лікувальна справа» / О.Б. Приходько, А.П. Попович, К.І. Гейченко, Т.І. Ємець, Г.Ю. Мальцева. Запоріжжя: ЗДМУ, 2022. 159 с.

4. Пономар С. І. Довідник з визначення гельмінтів тварин / С. І. Пономар, Н. М. Сорока, О. Д. Небесчук, В. П. Гончаренко, О. В. Семенко, С. О. Пономар: навч. посіб.. Біла Церква: ТОВ «Офсет», 2021. 296 с.

5. Стібель В. В. Інвазійні хвороби риб / В. В. Стібель, А. В. Березовський, Ю. Ю. Довгий та ін.: навч. посіб. Житомир: «Полісся», 2016. 144 с.

6. Parasitism. The Diversity and Ecology of Animal Parasites / Goater T.M., Goater C.P., Esch G.W., Holmes J.C. 2nd Edition. Cambridge, 2024. 510 p.

7. Sullivan J.T. Electronic Atlas of Parasitology. University of the Incarnate World. – 2024

Інформаційні ресурси

1. http: /www.menr.gov.ua - сайт Міністерства охорони навколишнього се-редовища України;

2. http: /www.biodiv.org - сайт Конвенції про біологічне різноманіття;
3. http:/www.biodiversitv.ru - «Центр охорони дикої природи»;
4. http: /www.biodat.ru - сайт, присвячений збереженню біорізноманіття;
5. http://elibrary.ru - Електронна бібліотека наукової періодики;
6. http://zoometod.narod.ru/ - Електронна бібліотека методів дослідження тваринного світу.

7. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

- Ілюстративні матеріали (структурно-логічні схеми, таблиці).
- Мультимедійне обладнання (комп'ютер, ноутбук, мультимедійний проектор).
- Лабораторний інвентар та обладнання **(**стереомікросокоп, оптичний мікроскоп, покривні та предметні скельця, препарувальні голки, леза, піпетки, лабораторні колби, чашки Петрі тощо).